

СТУДІЇ ПАМ'ЯТІ В СУЧАСНОМУ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВІ: УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ

Оксана ПУХОНСЬКА

*Національний університет «Острозька академія»,
кафедра української мови і літератури,
вул. Семінарська, 2, Острог, Україна, 35800,
e-mail: oksana.pukhonska@oa.eu.ua*

Дослідження української літератури на підставі студій пам'яті виявляє інтенсивне зацікавлення сучасними авторами тоталітарним (передовсім радянським) досвідом, рецепція якого відбувається як через історичні наративи, так і через наявність такого досвіду у родинній, колективній чи індивідуальній пам'яті. Українська наука все активніше ангажується у вивчення світових досягнень меморіастичних студій минулого, намагаючись створити властивий їй категоріальний апарат у дослідженнях посттоталітаризму на основі ревізії досвіду цього минулого. Літературознавство в такому контексті займає свою нішу. Широка літературна інтерпретація посттоталітарної пам'яті свідчить також про наявність суспільного запиту на перепрочитання минулого. Запропоноване дослідження висвітлює актуальні проблеми українського літературознавства, яке осмислює травматичне минуле та його вплив на сучасність. Художня творчість українських письменників свідчить про незворотні процеси ревіталізації національної пам'яті через ґрунтовне переосмислення тоталітарної історії та пропрацювання тих її етапів, які спричинилися до глибокої травми, наслідки якої найбільш відчутні сьогодні. Відродження пам'яті в українській культурі відбувається в умовах чергової загрози культурної експансії сусіда, що перебрав на себе і правонаступництво СРСР, і його тоталітарні амбіції. Це стосується також літературної інтерпретації пам'яті як суспільно-культурного досвіду, яка часто стає альтернативою офіційній версії історії як знанню про цей досвід, котре навіть після розпаду СРСР залишилося засобом маніпуляції тих чи тих політичних еліт. В умовах посттоталітарного світу український літератор повинен був учитися працювати в нових і до кінця не знаних умовах віднайденної свободи – на уламках системи заборон. А тому боротьба супроти історії у різних проявах (розвінчування офіційної правди, деконструкція антиукраїнських міфів і стереотипів, відродження національної ідентичності, зірваної літературної традиції) стала засадничим процесом вітчизняної літератури періоду «кінця історії». Пам'ять як живий чи успадкований досвід індивідів, спільнот, етнічних груп, націй вже на початку ХХІ століття стає об'єктом активних наукових зацікавлень, у тому числі й літературознавства. Переосмислення тоталітарного досвіду виявилось процесом украй необхідним для відродження й утвердження національної ідентичності та культурної самосвідомості українців.

Ключові слова: текст, пам'ять, тоталітаризм, травма, культура, ідентичність.

Дослідження літературного тексту упродовж останніх десятиліть зазнавали різних інтерпретаційних варіацій, з огляду на радикальні зміни геокультурних та світоглядних орієнтирів як суспільства загалом, так і науки зокрема. Шлях до переосмислення тоталітарного минулого проходив через низку чинників, які виникли в результаті занепаду ідеологічної доктрини, яка впродовж десятиліть диктувала принципи розвитку радянської науки й консервувала її винятково в середовищі державних інтересів. А тому з унезалежненням українського наукового середовища перед дослідниками постала проблема кризи наукових стратегій і браку новітніх дослідницьких методологій щодо тих суспільних явищ і трансформацій, із якими довелося раптово зіткнутись.

Вивільнившись з-під домінуючого впливу соцреалізму вже в другій половині 1980-х літературознавчі студії, як і художній текст загалом, постають перед іншими завданнями і цілями, які привносять у східноєвропейську гуманітаристику епоха під егідою ПОСТ. Спроби освоєння постмодерністських мистецьких практик в українському літературознавстві унаочнили чимало інших проблем, пов'язаних із деконструкцією радянської свідомості і тих ідеологем, які нав'язувала літературі як рупорові тоталітарної ідеології пропаганда. Український постмодерний текст неодмінно розглядали у контексті процесів розпаду СРСР, чорнобильської катастрофи, виходу України поза обмежений залізною завісою простір західної культури. Утім, повернення в культуру національну еміграційних текстів, які порушували заборонені теми радянських репресій (публіцистичні та художні твори Іван Багряного, Уласа Самчука, Василя Барки та ін.), реабілітація репресованих імен і творів перших десятиліть ХХ століття (Валер'яна Підмогильного, Михайла Драй-Хмари, Миколи Зерова, Миколи Куліша, Валер'яна Поліщука, Василя Стуса та ін.) одночасно з експериментальними спробами творення нової літератури (Юрій Андрухович, Тарас Прохасько, Оксана Забужко, Леонід Кононович, Олесь Ульяненко та ін.), теми якої майже не виходили поза межі переоцінки радянського досвіду, показували неможливість літературознавчої рецепції

художньої словесності у рамках лише теорії постмодернізму. Проблема виглядала ширше – освоєння колоніального досвіду, наслідків тоталітаризму та їх деструктивного впливу на культурну свідомість українців. А тому більшість досліджень 1990-х (праці Тамари Гундорової, Соломії Павличко, Оксани Пахльовської) так чи так були пов'язані з вивченням деколонізаційного мислення творців української літератури. Прочитання тоталітарного досвіду стало предметом студій феміністичної (Т. Гундорова, Ніла Зборовська), постколоніальної (Ярослав Поліщук, Микола Рябчук) і, власне, постмодерністської літературної критики. Неможливо оминати увагою той факт, що більшість нових літературознавчих методологій виникали на ґрунті уже добре прописаних західних філософсько-культурологічних теорій (Жака Дерріди, Жана Ліотара, Гомі Бгабги та ін.). Однак український випадок потребував урахування тривалого впливу як Російського імперіалізму (про що детально пише, наприклад, Е. Томпсон), так і радянського тоталітаризму (що знайдемо у працях Т. Снайдера, Н. Наймарка).

Нові методології прочитання літературного тексту доводили також неможливість цього процесу без урахування дослідницьких опцій інших дисциплін: історії, психології, соціології, політології. А тому, залучаючи міждисциплінарні практики, літературознавство поволі виходило поза власні межі в інтерпретації художньої словесності. На цьому ґрунті увиразнилася потреба пошуку й застосування дослідницьких методологій, які поєднували би вивчення і естетики твору, і його історіософські рефлексії, зокрема щодо радянського травматичного досвіду, який, особливо на початку 2000-х, все більше ставав предметом широкого мистецького обговорення. Це спостерігаємо на прикладі численних художніх творів, які в різний спосіб повертають у культурний дискурс необачно витіснені на маргінеси теми антибільшовицьких повстань («Маруся» та «Чорний Ворон» В. Шкляра), розкуркулення українських селян та Голодомор («Тема для медитації» Л. Кононовича та «Розколоте небо» С. Талан), більшовицьку окупацію Західної України та її наслідки для населення («Солодка Даруся» М. Матіос, «Ті, що стежать за нами»

Ю. Винничука), Другої світової війни у контексті перемоги однієї тоталітарної ідеології над іншою («Танго смерті» Ю. Винничука, «Музей покинутих секретів» О. Забужко, «Соло для Соломії» В. Лиса, «Чорний ліс» і «Червоний» А. Кокотюхи), ГУЛАГу («Лицарі любові і надії» Л. Романчук). Така література потребує іншого наукового прочитання. Цілком придатними для цього виявились уже активно апробовані на Заході студії посттоталітарної травматичної пам'яті, висвітлені у працях А. Ассман, К. Карут, Ш. Фелман, Р. Лахманн та ін.

Посилена увага сучасної гуманітаристики до проблем пам'яті обумовлена кількома причинами. Передусім ідеться про важливість ревізії минулого, пов'язаного з досвідом ще живого у спогадах сучасників ХХ століття, суспільні, політичні, економічні та культурні процеси якого стали знаковими й кардинально змінили перебіг історії. Неможливо оминати увагою також і той факт, що глобалізація сучасного світу спричинила кризу культурної пам'яті, насамперед у суспільствах із виразною етнічною свідомістю. Особливо загрозливою ця криза виявилася для країн, що вийшли зі складу СРСР і після його розпаду опинилися перед викликами часу, що вимагав швидкої адаптації до нових реалій. Значну роль в активізації студій пам'яті відіграє також поколіннєвий чинник. Знаково, що початок ХХІ століття, коли проблема браку пам'яті в пострадянських суспільствах постала особливо гостро, стає часом перетину кількох фізичних та ментальних генерацій, розуміння й оцінки минулого у свідомості яких не лише протиставляються, а є взаємодоповнювальними.

Українська наука все активніше ангажується у вивчення світових досягнень меморіастичних студій минулого, намагаючись створити властивий їй категоріальний апарат у дослідженнях посттоталітаризму на основі ревізії досвіду цього минулого. Літературознавство в такому контексті займає свою нішу. Особливістю науки про літературу у цьому випадку є те, що вона відходить від традиційних досі методів систематизації, аналізу та інтерпретації художнього тексту. Літературознавчу рецепцію пам'яті застосовано у таких

працях Ш. Фелман і Д. Лауб («Свідчення: криза зізнання в літературі, психоаналізі й історії»), Р. Лахман («Мнемотехнічні й інтертекстуальні аспекти в літературі»), Е. Касперського («Історія в літературі, література в історії»), Р. Ніча («Сучасна література супроти досвіду»).

Особливої уваги вартують напрацювання в галузі *memory studies*, що стосуються ревізії культурної пам'яті загалом, ретрансльованої саме літературними текстами. Це такі знакові праці, як, наприклад, «Простори спогаду» А. Ассман, де дослідниця звертається до творчості Г. Гайне, В. Шекспіра, Дж. Свіфта, К. Воннегута та ін., аби через художню рефлексію проілюструвати специфіку пам'яті у свідомості культурного соціуму, де художній твір і «накопичувач», і «зберігач», і «ретранслятор» досвіду. Ще одним важливим дослідженням із цього контексту, актуальним і в українській науковій думці, стали «Трубадури імперії: Російська література і колоніалізм» Еви Томпсон. Висвітлюючи специфіку російського імперіалізму супроти підкорених народів та вплив цієї політики на формування світогляду російської літературної еліти, ця праця дає змогу простежити особливості розвитку імперіального дискурсу вже в період утвердження тоталітарної ідеології Радянського Союзу. Політика багатоголового російського колоніалізму була цілеспрямовано скерована на нищення історичної пам'яті українців з метою денационалізації та упокорення. Саме тому більшість наукових студій в Україні після 1991 року, зосереджених на спробах постколоніальної інтерпретації вітчизняної культури, апелюючи до літературних текстів (як реабілітованих після радянських заборон і репресій, так і до молоді літератури, твореної на хвилі розпаду Союзу) до певної міри порушували проблему пам'яті, відроджуваної чи несправедливо забутої внаслідок відомих історичних обставин. Знаковими у цьому контексті виявилися праці Я. Грицака, Г. Грінченко, О. Кісь, Т. Гундорової, О. Забужко, О. Гнатюк, А. Матусяк тощо.

В українських наукових студіях пам'ять як засіб подолання посттоталітарної травми та як соціокультурне явище, конче необхідне для формування незалежного українського суспільства, стає об'єктом вивчення

доволі пізно, лише наприкінці 1990-х років. Якщо в американській і частково європейській науці пам'ять стала предметом активних досліджень одразу після закінчення Другої світової війни, то вітчизняна наука у 1990-х роках могла запропонувати доволі обмежений спектр вивчення цього явища. В Україні 1990-х, як зауважив Микола Рябчук, боротьба точилася між «різними варіантами вчорашнього дня», різними способами його консервації і легітимізації. Ірина Колесник звертає увагу на те, що в цей період національна пам'ять українців перебуває поміж двома полюсами – мнемонічним та меморіалізаційним. Ідеться про травматичний досвід минулого, спроби його усвідомлення і відкриття, з одного боку, з іншого – важливим моментом у конструюванні національної пам'яті в період незалежності стає «меморалізація козацької доби, козацтва як колективного “Я”, актора української історії в мнемонічному діапазоні Тріумфу у вигляді відродження ритуалів, свят, у символічних образах та комеморативних практиках» [5, с. 173].

На Заході в цей час уже існували дуже серйозні напрацювання, що сформували окремі методології та теорії у вивченні соціальної природи пам'яті. У працях Моріса Альбакса маємо чітку класифікацію пам'яті історичної, колективної, індивідуальної. Поняття «культурної пам'яті» активно опрацювали та розвинули Ян і Аляйда Ассмани. Поль Рікер запропонував свою схему дослідження, в яку вклав такі важливі елементи, як історія, пам'ять і забуття, а П'єр Нора свого часу зосередив пильну увагу на специфіці національного у досліджуваній проблемі. Водночас у працях українських учених (В. Огієнка, В. Гриневича, В. В'ятровича, О. Зінченка, О. Гриценка) переважно йшлося про історичну пам'ять (причому в не надто чіткому, абстрактному значенні поняття), яку лише згодом почали дистанціювати від власне історії. Культурологи та літературознавці пов'язували це явище передусім зі зростанням інтересу до проблеми ідентичності, яка впродовж першого десятиліття незалежності переживала перманентну кризу самоствердження.

Художня література лише на початку 2000-х починає активно ангажуватися в процес переосмислення травматичного минулого. Зростання інтересу української культури і науки до минулого передусім не як до історії (знання про це минуле), а як до пам'яті (його досвіду) з тривалим запізненням пояснюється як розгубленістю в незвичних умовах «вседозволеності» 1990-х, коли уваги, здавалося, заслуговували і явища досі заборонені, і щойно відкриті, і ті, які виникають «тут і тепер». Немалу роль у цьому відіграв також процес формування дослідницьких пріоритетів у спробах становлення наукової традиції і прагненнями влитися у західний мейнстрим постколоніальних студій. Ярослав Поліщук пояснює тривалість наукового шляху до пам'яті як об'єкта студій тим, що в культурі процеси колонізації та деколонізації є такими, які розгортаються досить довго, залишаючи по собі знаковий слід у свідомості не одного покоління та впливаючи на цілі епохи [6, с. 69]. Вже на початку 1990-х українські письменники (Ю. Андрухович, Ю. Винничук, О. Забужко, В. Кожелянко, Є. Пашковський та ін.) у своїх творах задаються питаннями наслідків впливу травматичного досвіду на українську культуру та інтелігенцію. В цей час у художніх творах спостерігаємо явище «себе-пошуків» молодій творчій інтелігенції, для якої багаж власного минулого, як і минулого предків, видається непосильним. На цьому етапі відбувається індивідуальне переосмислення пережитої травми. На початку двотисячних спостерігаємо зростання літературного інтересу до перепрочитання фундаментальних подій минулого ХХ століття (радянської України, Голодомору 1932–1933 років, масових репресій, Другої світової війни, повоєнних реалій тощо). Письменники обирають для себе нові шляхи декодування витісненої пам'яті, апелюючи до малопроговорених її аспектів: пригадування локального простору, індивідуального досвіду війни, міжнаціональних її вимірів.

Україністичну опцію літературознавчих досліджень посттоталітарного досвіду сьогодні відображають монографії Т. Гундорової «Транзитна культура. Симптоми постколоніальної травми», «Реактивність літератури» та «Гібридна топографія. Місця й не-місця в сучасній українській літературі» Я. Поліщука,

«Каміння й Сізіф» М. Рябчука, «Літературний вимір пам'яті» О. Пухонської, численні статті М. Барабаш, Л. Лавринович, О. Яворської, Р. Голика, Х. Рутар. Студії українського виміру посттоталітарної пам'яті в літературі опублікували і зарубіжні вчені, серед яких А. Матусяк, М. Светліцкі, О. Ковацька та ін. Особливістю вітчизняних досліджень є ревізія культурної амнезії як явища, спричиненого і репресивною політикою радянського режиму, і психологічною спробою самозахисту суспільства перед повторним проживанням травми в процесі її пригадування. Активізації та розвитку українських студій пам'яті сприяють як суспільно-політичні процеси, так і потреба раціонального переосмислення ролі СРСР в національній історії. Художня словесність фактично стає дороговказом, окреслює необхідні стратегії і напрями у вивченні важливих чинників травматичного досвіду, з метою ґрунтовного й остаточного терапевтичного ефекту для постзалежного суспільства.

Праці вищезгаданих авторів переконливо доводять, що саме художня література як сфера, що поєднує в собі багатогранні можливості, стає одним із найпродуктивніших засобів реалізації дискурсу пам'яті в площині її реанімації та перепрочитання. По-перше, написані твори можуть бути як відображенням, так і запереченням реальності з можливими у цьому випадку варіантами інтерпретації різних видів пам'яті (національної, колективної, індивідуальної, комунікативної тощо); по-друге, література набуває статусу альтернативного до історичного джерела знання про минуле, яке, на відміну від історичної мови фактів, за допомогою образно-асоціативних смислів активно перекодує мову досвіду у доступну і зрозумілу мову сучасності; по-третє, порушуючи проблеми травматичної пам'яті, художня література відіграє важливу пізнавальну функцію, не лише декодує піддане культурній амнезії штучно чи навмисно витіснене травматичне минуле, але й висвітлює проблеми актуальні, що особливо помітно на прикладі художніх текстів про війну на Донбасі («Чорне сонце» В. Шкляра, «Іловайськ» Є. Положія, «Маріупольський процес» Г. Вдовиченко, «Життя P.S.» В. Бурлакової, «Довгі часи» В. Рафасенка, «Інтернат» С. Жадана та ін.).

Літературне переосмислення пам'яті ґрунтується на розмежуванні категорій «свого» і «чужого», що мають основоположне значення в гуманітарних студіях спадщини минулого. Страх перед минулим, який виникає із травматичного досвіду, забезпечує остаточне усвідомлення «свого» і «чужого» для національної культури, особливо у стосунку до сучасної інтерпретації радянського досвіду. По-новому означуючи ці категорії, «ми тим самим можемо позбутися колишніх страхів та упереджень, набуваючи натомість свідомого інтересу до чужого досвіду як вартості, визволеної з-під впливу заангажованих ідеологічних схем минулого» [6, с. 70]. За такою формулою і працює сучасна українська література, одночасно відкриваючи витіснену, деформовану чи забуту травматичну пам'ять (репресій, депортацій, голодоморів, воєн) і пропрацьовуючи її, як негативний досвід, наслідків якого можливо позбутися через загальнокультурне дискурсивне проговорення.

Зокрема, Т. Гундорова зазначає, що «посттоталітарна свідомість виростає на ґрунті розвінчування офіційної правди» [1, с. 177]. Такий процес в українській культурі був безпосередньо пов'язаним із визнанням фактів, які донедавна були заборонені для публічного обговорення. За майже три десятки років незалежності в Україні сфальшована та десятиліттями замовчувана історія не стала предметом неупередженого аналізу. Т. Гундорова зауважує, що «саме посттоталітарне гетерогенне мовлення підриває офіційну свідомість і відкриває брехливість тоталітарної ідеології, зокрема тієї, яка дістала назву офіційної правди» [1, с. 177]. Саме тому загострена потреба зміни культурних пріоритетів для українців після розпаду радянської імперії, з одного боку, спровокувала рух до пошуків різних векторів творення постзалежної культури. З іншого боку, цей рух виріс на підпільній альтернативі донедавна офіційній доктрині соцреалізму, що, за Петром Фастом, було «зручним засобом визначення будь-якого явища як “свого”, “правильного” чи “ворожого”, “шкідливого”» [8, с. 19].

Відродження пам'яті в українській культурі відбувається в умовах чергової загрози культурної експансії сусіда, що перебрав на себе і

правонаступництво СРСР, і його тоталітарні амбіції. Це стосується також літературної інтерпретації пам'яті як суспільно-культурного досвіду, яка часто стає альтернативою офіційній версії історії як знанню про цей досвід, котре навіть після розпаду СРСР залишилося засобом маніпуляції тих чи тих політичних еліт. В умовах посттоталітарного світу український літератор повинен був учитися працювати в нових і до кінця не знаних умовах віднайденної свободи – на уламках системи заборон, оскільки, як зауважив Павло Загребельний, письменнику в період тоталітарного режиму довелося зіштовхнутися з умовами «потреб, вимог, обов'язків», які робили життя «безладним» і «хаотичним» [3, с. 11]. А тому боротьба супроти історії у різних проявах (розвінчування офіційної правди, деконструкція антиукраїнських міфів і стереотипів, відродження національної ідентичності, зірваної літературної традиції) стала засадничим процесом вітчизняної літератури періоду «кінця історії».

Отже, пам'ять як живий чи успадкований досвід індивідів, спільнот, етнічних груп, націй вже на початку ХХІ століття стає об'єктом активних наукових зацікавлень, у тому числі й літературознавства. Переосмислення тоталітарного досвіду виявилось процесом конче необхідним для відродження утвердження національної ідентичності і культурної самосвідомості українців. Література бере на себе зобов'язання повернути у художній дискурс ті теми, які досі залишалися каменем спотикання на шляху до остаточної детоталітаризації України. Відтак, це спонукає появу наукової рецепції як, власне, тоталітарної пам'яті в літературній інтерпретації, так і загалом тих процесів, які спонукають українську художню словесність по-новому осмислити минуле.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Гундорова Т.* Післячорнобильська бібліотека. Український літературний постмодерн. Київ, 2005. 264 с.
2. *Гундорова Т.* Транзитна культура. Симптоми постколоніальної травми: статті та есеї. Київ: Грані-Т, 2013. 548 с.
3. *Загребельний П.* Роксоланство // Українська література сьогодні. Київ: Неопалима купина, 2005. С. 3–23.

4. *Киридон А.* Формування версій пам'яті у публічному дискурсі. URL: <http://www.memory.gov.ua/publication/formuvannya-versii-pam-yati-u-publichnomu-diskursi>
5. *Колесник І.* Концепт «пам'ять» як аналітична структура: український вимір // Національна та історична пам'ять: зб. наук. праць. Київ: ДП «НВЦ «Пріоритети», 2012. Вип. 3. С. 171–181.
6. *Поліщук Я. О.* Із дискурсів і дискусій. Харків: Акта, 2008. 288 с.
7. *Поліщук Я.* Ревізії пам'яті: літературна критика. Луцьк: ПВД «Твердиня», 2011. 216 с.
8. *Фаст П.* Соцреалізм в літературном процесі (проблеми методології) // *Studia Sovietica. Ідеологічні та естетичні стратегії соцреалізму* / Відповід. ред. Валентина Хархун. Київ: Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, 2010. Вип. 1. С. 17–24.

References

1. Hundorova, T. (2005). *Pisliachornobylska biblioteka. Ukrainyskyi literaturnyi postmodern*. Kyiv.
2. Hundorova, T. (2013). *Tranzytna kultura. Symptomy postkolonialnoi travmy: staty ta esei*. Kyiv: Hrani-T.
3. Zahrebelnyi, P. (2005). Roksolanstvo. In: *Ukrainska literatura sohodni*. Kyiv: Neopalyma kupyna, 3–23.
4. Kyrydon, A. *Formuvannia versii pamiati u publichnomu dyskursi*. Retrieved from <http://www.memory.gov.ua/publication/formuvannya-versii-pam-yati-u-publichnomu-diskursi>
5. Kolesnyk, I. (2012). Kontsept «pamiat» yak analitychna struktura: ukrainskyi vymir. In: *Natsionalna ta istorychna pamiat: zb. nauk. prats*. Kyiv: DP «NVTs «Priorityty», vyp. 3, 171–181.
6. Polishchuk, Ya. O. (2008). *Iz dyskursiv i dyskusii*. Kharkiv: Akta.
7. Polishchuk, Ya. (2011). *Revizii pamiati: literaturna krytyka*. Lutsk: PVD «Tverdynia».
8. Fast, P. (2010). Sotsrealizm v lyteraturnom protsesse (problemy metodolohyy). In: *Studia Sovietica. Ideolohichni ta estetychni stratehii sotsrealizmu* / Vidpovid. red. Valentyna Kharkhun. Kyiv: Instytut literatury im. T. H. Shevchenka NAN Ukrainy, vyp. 1, 17–24.

MEMORY STUDIES IN CONTEMPORARY LITERARY SCIENCE: UKRAINIAN CONTEXT

Oksana PUKHONSKA

*National University of Ostroh Academy
Department of Ukrainian Language and Literature
2, Seminarska Str., Ostroh, Ukraine, 35800,
e-mail: oksana.pukhonska@oa.eu.ua*

Research of the Ukrainian literature based on memory studies shows intense interest of modern authors in totalitarian (primarily Soviet) experience received both through historical narratives and presence of such experience in family, collective or individual memory. Ukrainian science is increasingly involved in studying world achievements in memory studies of the past, trying to create its own categorical apparatus in the study of post-totalitarianism based on revision of the past experience. Literary science occupies its niche in this context. Broad literary interpretation of post-totalitarian memory also suggests public demand for re-reading the past. The offered study highlights current issues of Ukrainian literary science comprehending traumatic past and its impact on the present. Artistic work of Ukrainian writers testifies to irreversible processes of national memory revitalization through thorough reconsideration of totalitarian history and elaboration of the stages that led to deep trauma, the consequences of which are most noticeable today. Revival of memory in Ukrainian culture is facing another threat of cultural expansion by the neighbor, who

has taken over both succession of the USSR and its totalitarian ambitions. This also applies to literary interpretation of memory as socio-cultural experience, which often becomes an alternative to official version of history as knowledge of this experience, which remained a manipulation tool of certain political elites even after collapse of the USSR. In post-totalitarian world a Ukrainian writer had to learn to work in new and completely unknown conditions of the gained freedom – on the debris of system of prohibitions. That is why the struggle against history in various manifestations (debunking official truth, deconstruction of anti-Ukrainian myths and stereotypes, revival of national identity, broken literary tradition) became the basic process of the national literature of "end of the history" period. Memory as living or inherited experience of individuals, communities, ethnic groups, nations at the beginning of the 21st century becomes the object of active scientific interests, including literary science. Reconsideration of the totalitarian experience proved to be a process extremely necessary for revival and establishment of the national identity and cultural self-consciousness of Ukrainians.

Keywords: text, memory, totalitarianism, trauma, culture, identity.